

România postcomunistă – percepții și realități din perspectiva statutului de stat membru al UE*

Bogdan Ștefanachi

Introducere

„Frontierele politice s-au născut dintr-o evoluție istorică și etnică respectabilă, urmare a unui lung efect de unificare națională; a face abstracție de ele este imposibil. Însă în Europa de astăzi, frontierele vor trebui să fie din ce în ce mai puțin o barieră în calea schimbului de idei, de persoane și de bunuri. Sentimentul de solidaritate al națunilor va ieși victorios asupra naționalismului deja depășit. Pe aceste vechi temelii trebuie construită o nouă structură.”¹ Noua structură propusă de Robert Schuman, deși propunea solidaritatea și cooperarea internațională în vederea satisfacerii bunăstării publice și pacificării continentului european, totuși s-a încadrat în arhitectura geopolitică a Războiului Rece. Deși nu era îndreptată împotriva cuiva, deși nu avea caracter agresiv sau *imperialist*, noua Europă propusă de părinții fondatori a devenit accesibilă țărilor central și est europene abia peste 50 de ani, odată cu sfârșitul confruntării ideologice est-vest.

Începutul anilor 1990 marchează orientarea estului continentului european către structurile euroatlantice și lansarea parteneriatelor bilaterale cu Comunitățile Europene, urmate la scurt timp de declanșarea negocierilor de aderare. Poate, mai mult decât majoritatea țărilor central și est-europene candidate, România a văzut în relația cu Uniunea Europeană șansa extraordinară de a depăși enormul handicap economic și politico-social cu care se confrunta. Uniunea Europeană devine singura alternativă viabilă pentru creșterea economică susținută (*catching-up*), precum și pentru reformarea instituțională care să sprijine un astfel de proces². Însă, deși România este astăzi parte componentă a Uniunii Europene, problemele structurale (de natură economică, politică, socială, culturală, identitară) cu care ne confruntăm sunt departe de a fi soluționate. Acceptarea *forme*i negociate cu (UE), cu clubul țărilor europene, trebuie neapărat să fie completată de un *fond* solid: *forma trebuie să capete conținut* – altfel spus, există o

* ACKNOWLEDGEMENT: This paper was made within The Knowledge Based Society Project supported by the Sectoral Operational Programme Human Resources Development (SOP HRD), financed from the European Social Fund and by the Romanian Government under the contract number POSDRU ID 56815.

¹ Robert Schuman, *Pentru Europa*, Monitorul Oficial, București, 2003, p. 21.

² Daniel Dăianu, Radu Vrânceanu, *România și Uniunea Europeană. Inflație, balanță de plăți, creștere economică*, Polirom, Iași, 2002, pp. 18-22.

interacțiune profundă între specificul național și procesul de europenizare reflectată în modul în care se diminuează distanța dintre nivelul declarativ și cel pragmatic, dintre „formalitate și realitate”³. Doar acest demers poate furniza acel *Big Push* de care are nevoie România pentru a reduce considerabil, în timp, decalajele politico-economice față de țările europene avansate. Uniunea Europeană nu este însă un panaceu pentru dificultățile cu care se confruntă România, ci oferă doar o rețetă de succes (cel puțin pentru moment) axată pe trei criterii – politic, economic și privitor la acceptarea și capacitatea administrativă de implementare a acquis-ului comunitar. Plecând de la interdependența structurală dintre UE și noile state membre trebuie să evidențiem potențialul enorm pe care spațiul comunitar îl proiectează asupra celui național, dar în același timp să evidențiem că relația aceasta nu este una strict pasivă ci, dimpotrivă, ea depinde de modificările și adaptările endogene (naționale).

Uniunea Europeană – Statele Europei Centrale și de Est: o relație necesară de putere

Atât pentru România, cât și pentru toate statele din regiunea Europei Centrale și de Est, UE a exercitat o influență deosebită prin intermediul condițiilor de aderare care, la rândul lor au generat diferite metode și modele de europenizare a țărilor candidate. Plecând de la prevederile Tratatului privind Uniunea Europeană, conform cărora Uniunea este întemeiată pe principiile libertății, democrației, respectării drepturilor omului și a libertăților fundamentale, precum și a statului de drept, orice stat european care respectă aceste principii poate solicita să devină stat membru al Uniunii. Însă, acest demers trebuie să fie precedat de îndeplinirea unei serii de criterii stabilite în decembrie 1993 de Consiliul European de la Copenhaga, din perspectiva cărora un stat candidat trebuie să aibă: a) instituții stabile care să garanteze democrația, statul de drept, drepturile omului, respectarea și protecția minorităților; b) o economie de piață funcțională, precum și capacitatea de a face față presiunii concurențiale și forțelor pieței din cadrul Uniunii; c) capacitatea de a-și asuma obligațiile de stat membru și, în special, adeziunea la obiectivele uniunii politice, economice și monetare⁴.

Aceste condiții reflectă modul în care Uniunea Europeană se proiectează politic și economic în spațiul ex-comunist, având „menirea de a minimiza riscul ca noile state membre să devină instabile din punct de vedere politic și să constituie o povară economică pentru țările membre existente ale UE” mai mult, „condițiile au fost formulate atât pentru a calma statele membre sceptice, cât și pentru a îndruma țările din Europa Centrală și de Est”⁵. Pe de altă parte, capacitatea Uniunii de a accepta noi membri era mediată de menținerea ritmului de integrare economică, reflectând potențialul efect negativ al extinderii asupra politicilor și insituițiilor europene.

³ Geoffrey Pridham, *Designing Democracy. EU Enlargement and Regime Change in Post-Communist Europe*, Palgrave Macmillan, Londra, 2005, p. 51.

⁴ http://ec.europa.eu/enlargement/the-policy/conditions-for-enlargement/index_ro.htm.

⁵ Heather Grabe, *Puterea de transformare a UE. Europenizarea prin intermediul condițiilor de aderare în Europa Centrală și de Est*, Epigraf, Chișinău, 2008, p. 24.

În raportul prezentat Comisiei Europene – „Extinderea Uniunii Europene. Realizări și provocări” – Wim Kok susținea că aderarea la UE reprezintă punctul culminant al visului acestor țări de a se reîntoarce în Europa după divizarea artificială creată de Cortina de Fier. Aderarea lor la Uniune simbolizează revenirea în familia europeană, oferind un caracter stabil tinerelor democrații din aceste țări și creând climatul necesar pentru realizarea unor economii de piață echilibrate din punct de vedere social. Aderarea aduce cu sine beneficii economice și sociale care stau la baza dezvoltării democratice, oferind acces la piața unică și la asistența financiară suplimentară. Ea oferă mai multe oportunități de investiții directe și refacere economică, un mediu de afaceri stabil și politici sociale progresiste⁶.

Așadar, modelul european se constituie într-un factor de presiune pentru realizarea reformelor în Europa Centrală și de Est iar, dintr-o astfel de perspectivă, trebuie să înțelegem europenizarea ca înglobând procesele de „(a) elaborare, (b) răspândire și (c) instituționalizare a regulilor, procedurilor, paradigmele de politici, stilurilor, *modalităților de a face anumite lucruri*, normelor și convingerilor oficiale și neoficiale, care au fost în primul rând definite și consolidate în procesul politic al UE, iar apoi încorporate în logica discursului, identităților, structurilor politice și a politicilor publice interne (naționale și subnaționale)”⁷. Este dincolo de orice îndoială că asemenea procese au determinat o serie de efecte profunde în statele candidate devenite ulterior state membre: în primul rând, europenizarea a generat *adaptarea imperativelor, a logicii și a normelor UE la politica internă*; în al doilea rând, europenizarea poate *autoriza organismele implicate în procesul de modernizare să modifice unele politici și să reformeze instituțiile politice (Europa se transformă practic într-un factor extern de constrângere)*; în al treilea rând se constată, sub presiunea UE, *crearea unui spațiu în agenda politică destinat inițiativelor noi, spațiu construit pe reforme instituționale cu un impact profund asupra mecanismului de elaborare a politicilor*⁸. Această triplă transformare trebuie explicată utilizând o serie de concepte fundamentale precum: transferul de politici (dinspre UE spre statele membre sau dinspre statele dominante către celelalte sau dinspre coalițiile dominante spre alte coaliții), integrarea europeană (tradusă prin gradul de compatibilitate care se traduce prin aceea că neconcordanța dintre procesele, politicile sau instituțiile la nivel european și cel intern reprezintă condiția necesară pentru apariția schimbărilor de orice natură), tipul politicilor (prescriptive, prohibitive sau politici cadru), paradigmele politice (înțelese ca trăsături distinctive din cadrul structurii instituționale normative a fiecărui domeniu de politici), comportamentul organizațional (izomorfismul instituțional) și stabilirea agendei (sub influența directă sau mediată a Uniunii Europene)⁹.

Devine astfel evident faptul că relația dintre UE și țara candidată este una asimetrică și interdependentă, fapt care a permis Uniunii Europene să „stabilească

⁶ Wim Kok, *Enlarging the European Union. Achievements and Challenges*, http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/enlargement_process/past_enlargements/communication_strategy/report_kok_en.pdf, 21.

⁷ Claudio M. Radaelli, „Whither Europeanization? Concept stretching and substantive change”, *European Integration online Papers (EIoP)*, vol. 4, nr. 8, 2000, disponibil la <http://eiop.or.at/eiop/pdf/2000-008.pdf>.

⁸ Heather Grabe, *Puterea de transformare*, pp. 65-6.

⁹ Heather Grabe, *Puterea de transformare*, pp. 69-87.

regulile jocului în condițiile de aderare”¹⁰. Această relație de putere reflectă la o primă analiză ambivalența extinderii așa cum a fost ea percepută la nivelul statelor Europei Occidentale (UE 15), înțelegând prin aceasta efectele sociale și economice ale extinderii, precum și impactul extinderii asupra instituțiilor și politicilor UE; a fost mecanismul prin intermediul căruia Uniunea Europeană și-a propus să mențină funcțional principiul coeziunii economico-sociale pe baza căruia să-și continue dezvoltarea armonioasă. Dar, în același timp și, mult mai important pentru statele foste comuniste, condiționalitatea impusă de negocierile de aderare se transformă în principalul factor exogen care determină transformarea profundă a statelor Europei Centrale și de Est din perspectivă constituțională, liberal-democratică, chiar dacă o parte importantă a acestei transformări s-a construit pe „imitația, reproducerea și transplantul modelelor de instituții democratice occidentale”¹¹. Factorii externi ai condiționalității pot fi extrem de vizibil analizați dacă facem referire la modificările instituționale din cadrul statelor (candidate) membre, cu precădere la relația dintre componenta executivă și cea legislativă, poziția (tot mai importantă) a curților constituționale precum și la procesul de descentralizare reflectat în creșterea semnificației administrației și auto-governării regionale și locale. Dar, efectul fundamental al relației dintre UE și statele Europei Centrale și de Est este detectabil la nivel macro și se referă la faptul că „forțele democratice din țările postcomuniste au primit suport, încurajări și stimulente pentru a face față amenințărilor forțelor autoritare, populiste și naționaliste și astfel, însăși tranziția democratică a fost consolidată”¹². Din această perspectivă, elitele politice democratice din noile state membre se *europenizează*, devenind parte integrantă a structurii instituționale și ideologice a Uniunii Europene, orientată spre valorile democrației liberale, creând condițiile pentru „constituirea unei comunități de valori, nu doar de interese”¹³. Apartenența la o asemenea comunitate nu rezolvă în manieră automată disfuncțiile politice și economice încă detectabile în noile state membre, dar transformă o mare parte dintre problemele tradiționale de politică internă în probleme mediate de interesul comunitar cu o expunere consistentă la analiza opiniei publice (europene, transnaționale). De aceea, accesarea în UE și statutul de stat membru nu se constituie într-o soluție prodigioasă pentru definitivarea procesului de democratizare (care va implica și o reconfigurare a identității și suveranității) ci reprezintă doar o „protecție rezonabilă împotriva posibilelor dezastre viitoare”¹⁴.

Uniunea Europeană și România – de la principii la realități

În ecuația asimetrică a relației stat membru – Uniunea Europeană trebuie să ne îndreptăm atenția și asupra primului termen, pentru că acesta se transformă în

¹⁰ Heather Grabe, *Puterea de transformare*, p. 66.

¹¹ Wojciech Sadurski, Adam Czarnota, Martin Krygier (eds.), *Spreading Democracy and the Rule of Law? The Impact of Law, Democracy and Constitutionalism in Post-Communist Legal Orders*, Springer, Dordrecht, 2006, p. 47.

¹² Sadurski, *Spreading Democracy*, pp. 47-8.

¹³ Sadurski, *Spreading Democracy*, p. 48.

¹⁴ Sadurski, *Spreading Democracy*, p. 48.

elementul endogen fundamental pentru desăvârșirea procesului de integrare: condiționalitățile negociate cu UE produc efecte cu o magnitudine minimă sau, dimpotrivă, maximă, funcție de convergența dintre arhitectura socială-politică-economică profundă a statului membru și principiile de funcționare ale UE. Așadar, faptul că România este stat membru al UE este o certitudine, dar întrebarea este *Ce fel de Românie se integrează în UE?*, sau altfel spus cărui sistem de valori aparținem? Corespondentul concret al acestei întrebări vizează analiza modului pragmatic în care România devine parte integrantă a dialogului intercultural european, vizează analiza gradului în care România aparține spațiului valorilor europene.

Pentru a putea încerca un răspuns la aceste interogații trebuie să realizăm o radiografie (social-politică-economică) a spațiului românesc, fiind o certitudine că fiecare națiune care aderă la UE aduce cu sine propria sa specificitate. Astfel, identificarea națională nu este contradictorie cu cea europeană ci, dimpotrivă, vine să o completeze, însă această completare nu trebuie în nici un caz să determine emergența unor forțe centrifuge care să pericliteze însăși esența construcției europene.

Dificultățile întâmpinate de fostele societăți comuniste în a construi democrația sau/și economia de piață au readus în prim-plan discuțiile cu privire la relațiile dintre economie, politică și cultură, reflectate în relațiile dintre succesul economic și cultura politică (participativă) specifică democrației; dacă modelul european este unul cu un profund caracter democratic, succesul său poate deveni realitate, în statele Europei Centrale și de Est, în măsura în care cultura politică majoritară este de natură participativă, ceea ce presupune implicarea cetățenilor în activitățile de guvernare de la nivel local sau național¹⁵; din punct de vedere pragmatic, dimensiunile culturii politice pot fi analizate pe următoarele coordonate: interesul pentru politică, informarea pe teme politice și conștiințele politice, eficacitatea politică (convingerea cetățenilor că pot influența real procesul de decizie politică), încrederea în lideri ori instituții politice sau suportul pentru regim (democrație în acest caz: alegeri libere, multipartidism, separarea puterilor etc)¹⁶.

Asumând o atare metodologie de cercetare și evidențiind relația profundă dintre democrație (cultură politică participativă) și performanță economică, studiul intitulat *Viața socială în România urbană* a evidențiat o serie de aspecte extrem de importante¹⁷. În primul rând, doar 20-25% dintre români declară că sunt mult sau foarte mult interesați de politic; un procent similar declară că nu sunt deloc interesați, iar aproximativ 50% se declară puțin sau deloc interesați în condițiile în care media dezinteresului european nu depășește 17%. Explicația unei astfel de stări de fapt rezidă pe de o parte în faptul că politicul este considerat un domeniu neimportant (din această perspectivă România se situează pe poziția 77 din 81 de state analizate, cu mult sub nivelul înregistrat în statele UE 15) iar, pe de altă parte, deoarece este conceput mai curând ca un atribut al centrului. În al doilea rând, în ceea ce privește informarea și cunoștințele politice, se constată frecvențe mai mari a informării prin canale mediatice decât prin canalul interpersonal și, de asemenea, cunoașterea de suprafață a conținuturilor politice de

¹⁵ Gabriel A. Almond, Sidney Verba, *Cultura civică*, Editura Du Style, București, 1996.

¹⁶ Almond, Verba, *Cultura civică*.

¹⁷ Dumitru Sandu (coord.), *Viața socială în România urbană*, Editura Polirom, Iași, 2006, pp. 137-65.

către cea mai mare parte a populației (această cunoaștere reflectă numele unor figuri politice importante, aspecte legate de vot sau apartenența la UE sau NATO). Trebuie evidențiat un aspect fundamental, pentru o strategie ulterioară de creștere a cunoașterii politice care să genereze o cultură preponderent participativă, anume că există o relație liniară cu educația: cu cât persoanele sunt mai educate cu atât înregistrează scoruri mai mari. Consecința imediată a unui nivel scăzut de cunoaștere este reflectată în gradul extrem de mic al participării politice. Astfel, dacă excludem formele de participare *pasive* (informare prin mass-media) se constată că cea mai mare parte a cetățenilor nu participă (*activ politic*): doar 9% au participat la o întâlnire politică, 6% au contactat un politician, 5% au luat parte la un protest sau demonstrație politică, 6% la un miting electoral și 2% au semnat o petiție publică. Dacă luăm în considerare în simultan aceste forme de participare politică rezultă că 85% din populația urbană nu a participat, după 1990, la niciuna, 7% a participat la una, 4% la două și 4% la trei sau mai multe.

Un alt aspect care trebuie evidențiat, în cazul României, este cel al susținerii populare pentru integrare. Astfel, 70-80% dintre români considerau că integrarea este un lucru bun sau foarte bun, depășind cu mult media înregistrată în țările care au devenit membre în 2004 (50%). Însă, din punctul de vedere al orientării cognitive, procentele sunt mult mai mici, foarte puțini români având cunoștințe suficiente despre ceea ce este UE¹⁸. Mai mult, datele statistice relevă un grad ridicat al naționalismului cultural, precum și al celui xenofob: peste 35% dintre români consideră că oamenii care nu vorbesc limba oficială nu ar trebui să aibă drept de vot, iar peste 53% susțin că nicio organizație străină, cum ar fi Uniunea Europeană, nu ar trebui să le spună cum să-și conducă țara¹⁹. Conform unui Eurobarometru²⁰ din 2007, trei sferturi dintre cetățenii UE consideră că persoanele cu un background diferit (etnic, religios sau național) îmbogățesc viața culturală a țării lor (49% consideră că asemenea persoane mai curând îmbogățesc moștenirea națională, iar 23% afirmă că îmbogățesc profund această moștenire). Dacă cei mai mulți dintre susținătorii unei astfel de perspective sunt în Irlanda, Luxemburg, Franța, Germania și Finlanda (state din grupul UE 15), cele mai înalte niveluri de dezacord sunt specifice pentru Malta, Cipru, Bulgaria și România. Același Eurobarometru evidențiază că interacțiunea dintre cetățenii aparținând diferitelor culturi constituie o realitate europeană. Două treimi (65%) dintre respondenții din cele 27 de state membre au fost capabili să invoce o astfel de interacțiune cu o persoană de altă religie, de altă etnie sau naționalitate în ultimele 7 zile dinaintea realizării sondajului (primele locuri au revenit Luxembourg – 82%, Irlanda – 77%, Marea Britanie – 76% și Austria – 75%). Dar, au fost și patru state în care mai puțin de jumătate dintre cetățeni au raportat astfel de interacțiuni cu persoane provenind din culturi diferite: Bulgaria, Polonia, România și Estonia (care cu doar 44%, respectiv 43% s-au clasat pe ultimele două locuri).

¹⁸ Eurobarometer 62, *L'opinion publique dans l'Union Européenne*, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb62/eb62first_fr.pdf.

¹⁹ Alina Mungiu-Pippidi, *Politica după comunism*, Editura Humanitas, București, 2002, pp. 186-87.

²⁰ Flash EB Series #217, *Intercultural dialogue in Europe*, 2007, http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_217_sum_en.pdf.

Nu neapărat ca o reflectare a precarității culturii politice, ci poate mai curând ca o stare profundă care trebuie surmontată prin reforma endogenă sub presiunea condițiilor negociate cu UE, un studiu al Eurostat relevă că România este țara din Uniunea Europeană cu cele mai proaste condiții de trai²¹. Potrivit acestui studiu, 43% dintre români nu au toaleta în casă, iar 41% trăiesc în case fără duș. Prin comparație, în Bulgaria, 26% dintre cetățeni nu au toaletă, iar 15% nu au duș sau baie iar, în multe țări europene precum Belgia, Danemarca, Germania, Spania, Franța, Irlanda, Italia, procentul de cetățeni care trăiesc fără aceste condiții minime este sub 1%. De asemenea, doar 4% dintre cetățenii europeni trăiesc în case în care nu există toaletă, iar 3% în locuințe în care nu există duș sau baie. Aceeași statistică arată că, la nivel european, una din șase persoane trăiește într-o locuință supraaglomerată, însă proporția de cetățeni care au astfel de probleme variază de la stat la stat, în România 55% dintre cetățeni trăind în locuințe supraaglomerate.

Distanța dintre Uniunea Europeană și realitățile din România se reflectă și în rata extrem de redusă a prezenței la vot pentru alegerea eurodeputaților: alegerile europene din 2009 au înregistrat prezența la vot a 27,67% dintre alegători, în scădere ușoară față de alegerile din 2007, care au înregistrat o prezență de 29,46%, în condițiile unei medii europene de 43%. Această realitate politică reflectă interesul scăzut al partidelor politice, precum și al mass-media, pentru alegerile europene, considerate a fi alegeri naționale de grad secund, dar și faptul că UE este din punct de vedere instituțional și psihologic mult prea departe de cetățeni, fapt care o face greu de înțeles și evaluat²². Din cauza unei astfel de percepții, alegătorii români se simt prea puțin reprezentați de sistemul politic european, înțelegând prin aceasta că „Uniunea Europeană este încă o entitate suficient de îndepărtată și distantă, astfel că principalele motivații ale prezenței/absenței la vot depind de o multitudine de factori legați de sistemul politic național”²³.

Pentru eliminarea acestei divergențe, România trebuie să accelereze procesul de implementare a unei strategii de comunicare a implicațiilor statutului de stat membru al UE, care să se concentreze pe realizarea următoarelor obiective: a) îmbunătățirea înțelegerii și cunoașterii publice a Uniunii Europene; b) explicarea implicațiilor accederii în Uniunea Europeană, prin evidențierea drepturilor și obligațiilor din perspectiva mecanismelor care le oferă substanță²⁴.

Un rol deosebit de important revine, în acest context, al unei strategii descentralizate, societății civile, care, prin intermediul organizațiilor non-guvernamentale, trebuie să provoace dezbateri publice, trebuie să susțină campanii de informare care să

²¹ <http://www.mediafax.ro/english/romania-has-worst-housing-conditions-in-eu-eurostat-8006303/>.

²² Andreas Follesdal, Simon Hix, „Why There is a Democratic Deficit in the EU: A Response to Majone and Moravcsik”, *European Governance Papers*, nr. C-05-02, <http://www.connex-network.org/eurogov/pdf/egp-connex-C-05-02.pdf>.

²³ Cristina Stănuș, „Eficacitatea votului, mândria de a fi cetățean european și prezența la vot la alegerile europene din 2009”, în Mircea Tomșa, Andrei Gheorghită, Claudiu D. Tufiș (coord.), *Alegerile pentru Parlamentul European. România 2009*, Editura Polirom, Iași, 2010, p. 126.

²⁴ O astfel de abordare ar putea să se bazeze pe dezvoltarea liniilor directe propuse de Comisia Europeană în *The communication strategy for the fifth enlargement*, http://ec.europa.eu/enlargement/archives/enlargement_process/past_enlargements/communication_strategy/index_en.htm.

vizeze reducerea decalajului dintre percepția și realitatea procesului de integrare europeană (deși România este stat membru, integrarea trebuie încă înțeleasă ca un proces aflat în desfășurare). Eurobarometrele arată că un grad ridicat de cunoaștere al UE implică și o imagine pozitivă despre Uniune; în cazul României (care, cu 63% dintre cetățeni apreciind pozitiv Uniunea Europeană, se plasează pe primul loc între statele membre), inversarea raportului provine din faptul că Uniunea Europeană este înțeleasă doar în termeni de drepturi nu și de obligații, în termeni de beneficii, nu și de costuri, având de-a face cu un efect de „lună de miere” în relația cetățenilor români cu Uniunea (datorat în principal lipsei de informație și dificultății în a înțelege cum funcționează sistemul european)²⁵.

Efecetele pozitive ale integrării europene pot să capete relevanță și consistență cu atât mai pregnant cu cât ele vor fi rezultatul convergenței dintre principiile, valorile și obiectivele europene, pe de o parte, și compatibilizarea politică a spațiului național (românesc), pentru a permite performanța instituțională și economică a acestora, pe de altă parte.

Concluzii

Cele spuse până acum nu se constituie într-un argument pentru diminuarea diferențelor dintre statele membre ale Uniunii Europene sau într-un argument pentru eliminarea specificului național (pe care trebuie să și-l asume și susțină fiecare stat membru), ci reprezintă doar imaginea compromisului rezonabil pe care trebuie să și-l asume statele membre. Datele din Eurobarometre reliefează chiar faptul că cetățenii europeni evaluează UE din perspectiva a două criterii: economic și instituțional-politic. Astfel, „în timp ce vest-europenii evaluează în mod dominant Uniunea Europeană în termeni economici bazându-se pe *output*-ul instituțiilor, est-europenii includ în evaluările lor percepții ale caracterului democratic al Uniunii, introducând în model elementul de calitate a reprezentării”²⁶. Din această perspectivă generală, aceleași Eurobarometre care au măsurat opinia publică în legătură cu valorile și orientările personale, sociale și politice în țările UE 15, UE 25 (+2) relevă asemănări dar și deosebiri importante: a) europenii consideră familia mai importantă decât chestiunile legate de sănătate, prietenie etc., iar stabilitatea financiară este considerată mai importantă decât religia; b) pacea este valoarea socio-politică cea mai importantă, urmată de respectul uman și de drepturile omului, în țările care sunt deja membre. În țările candidate drepturile omului sunt considerate cele mai importante – domeniu în care aceste țări sunt criticate de Comisia Europeană. De asemenea, este perceptibilă diferența dintre vechii și noii membrii; pentru cetățenii Vechii Europe, valorile politice precum democrația, statul de drept sunt considerate defnitorii, pe când cetățenii statelor ultimului val de extindere consideră că valorile care le reprezintă cel mai bine țara sunt unele mai generale, precum pacea sau religia; c) în țările devenite membre în 2004, precum și în cele candidate, Uniunea Europeană este un sinonim pentru democrație, stat de drept și, cel mai

²⁵ Cristina Stănuș, „Eficacitatea votului”, p. 125.

²⁶ Cristina Stănuș, „Eficacitatea votului”, p. 109.

important, pentru drepturile omului ca valoare fundamentală a Uniunii Europene; d) diferențe apar și în chestiunile legate de implicarea socială; în timp ce atât în țările membre cât și în cele candidate „hobby-politics” este considerată ca cea mai puțin populară activitate voluntară, cetățenii statelor UE optează pentru participarea în cluburi și asociații ca formă de activitate socială, pe când cei din țările candidate (sau din noile state membre) aleg mai curând activitățile religioase; e) în jur de 6 din 10 cetățeni consideră că ar dori să învețe și alte limbi străine; cele mai importante argumente sunt legate de posibilitatea găsirii unui loc de muncă, în țările candidate și în cele ale ultimei extinderi, pe când călătoriile și satisfacția personală au un rol predominant în UE 15; f) UE se confundă cu prosperitatea economică, susțin 30% dintre cetățenii noilor state membre și doar 19% dintre cetățenii UE 15²⁷.

Pe baza acestor deosebiri trebuie explicate și eventualele pericole care planează asupra procesului de integrare, cel mai vizibil fiind euroscepticismul, atât la nivelul statelor vechi, cât și la nivelul celor noi devenite membre. Pentru a diminua un eventual val de neîncredere cu privire la efectele pozitive ale apartenenței la UE (pe fondul așteptărilor extrem de mari care caracterizează spațiul românesc) accentul trebuie pus pe strategia de informare, deoarece studiile au demonstrat că educația și atitudinile pro-democratice (care la rândul lor reflectă un nivel ridicat de educație) constituie, alături de sexul masculin, principalele coordonate ale temperării euroscepticismului²⁸.

Pe de altă parte, mai ales pe fondul crizei economice globale, atitudinea cetățenilor europeni față de extinderea Uniunii Europene s-a modificat în ultimii ani, prevalente devenind deziluzia sau chiar ostilitatea deschisă, din cauza „răspândirii percepției conform căreia extinderea a favorizat în manieră asimetrică noile state membre care au reușit să exploateze costurile reduse ale propriei lor înapoieri economice/sociale, transformând astfel procesul într-unul de sumă zero pentru statele UE 15”²⁹. De aceea, România va trebui să facă față și tendinței ascendente a curentului eurosceptic din rândul cetățenilor statelor membre ale UE, tendință evidențiată de consecințele negative ale extinderii, majoritatea respondenților evidențiind următoarele consecințe: extinderea face mai dificilă luarea deciziilor într-o Uniune Europeană largită, extinderea este foarte costisitoare pentru țara lor, mulți cetățeni din noile state membre se stabilesc în țara lor, deschiderea frontierelor face mai dificilă combaterea criminalității și traficului ilegal de droguri; de asemenea, o minoritate semnificativă de respondenți a fost de părere că extinderea: determină o creștere a șomajului în țara lor și reduce standardul de protecție socială.

Mai mult chiar, statutul de membru al Uniunii Europene determină creșterea fluxurilor de capital și accelerarea creșterii economice, fapt care poate adânci distanța dintre statele foste comuniste – „creșterea nivelului veniturilor la care se adaugă accelerarea creșterii economice cu 1,2% va mări ecartul dintre cele 8 state Central

²⁷ Eurobarometer 2003.5, *Identities and values in the acceding and candidate countries*, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/cceb/2003/cceb_2003.5_identity.pdf.

²⁸ Florin Feșnic, „Determinanții ai euroscepticismului în România”, în Mircea Tomșa, Andrei Gheorghiuță, Claudiu D. Tufiș (coord.), *Alegerile pentru Parlamentul European. România 2009*, Editura Polirom, Iași, 2010, pp. 129-46.

²⁹ Alberto Quadrio Curzio, Marco Fortis (eds.), *The EU and the Economies of the Eastern European Enlargement*, Physica-Verlag, Heidelberg, 2008, p. 29.

Europene (Cehia, Estonia, Ungaria, Letonia, Lituania, Polonia, Slovacia și Slovenia) și celelalte țări Central și Est Europene astfel că, în următorii 20 de ani diviziunea actuală dintre Europa Occidentală și Europa Centrală și de Est va fi înlocuită de divizarea dintre Europa Centrală și de Est pe de o parte și, Europa de Est, pe de altă parte³⁰. Un astfel de scenariu poate fi depășit prin asumarea unei strategii (din care să facă parte și România) construită pe trei piloni: asumarea unor politici economice și continuarea reformelor pentru a crea cadrul instituțional și fundamentul macroeconomic pentru creștere economică și pentru creșterea standardului de viață; integrarea profundă (până la nivelul Uniunii Economice și Monetare) în Uniunea Europeană care să reflecte ajustările instituționale necesare; dezvoltarea relațiilor de cooperare regionale pentru a reduce potențialul conflictelor (regionale) și pentru creșterea perspectivelor de dezvoltare³¹.

Așadar, și pentru România, Uniunea Europeană poate și trebuie să constituie un catalizator pentru valorile democratice, pentru respectarea drepturilor omului și pentru prosperitatea economică, însă doar în măsura în care, în primul rând atitudinal și apoi instituțional, va reuși să definească și să implementeze o strategie care să asigure convergența cu standardele și valorile europene.

Bibliografie

- Almond, Gabriel A., Verba, Sidney, *Cultura civică*, Editura Du Style, București, 1996.
- Curzio, Alberto Quadrio, Fortis, Marco (eds.), *The EU and the Economies of the Eastern European Enlargement*, Physica-Verlag, Heidelberg, 2008.
- Dăianu, Daniel, Vrânceanu, Radu, *România și Uniunea Europeană. Inflație, balanță de plăți, creștere economică*, Editura Polirom, Iași, 2002.
- Feșnic, Florin, „Determinanți ai euroscepticismului în România”, în Tomșa, Mircea, Gheorghiuță, Andrei, Tufiș, Claudiu D. (coord.), *Alegerile pentru Parlamentul European. România 2009*, Editura Polirom, Iași, 2010.
- Follesdal, Andreas, HIX, Simon, „Why There is a Democratic Deficit in the EU: A Response to Majone and Moravcsik”, *European Governance Papers* No. C-05-02, <http://www.connex-network.org/eurogov/pdf/egp-connex-C-05-02.pdf>.
- Grabe, Heather, *Puterea de transformare a UE. Europeanizarea prin intermediul condițiilor de aderare în Europa Centrală și de Est*, Editura Epigraf, Chișinău, 2008.
- Kok, Wim, *Enlarging the European Union. Achievements and Challenges*, http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/enlargement_process/past_enlargements/communication_strategy/report_kok_en.pdf.
- Landesmann, Michael A., Rosati, Dariusz K. (eds.), *Shaping the New Europe. Economic Policy Challenges of European Union Enlargement*, Palgrave Macmillan, London, 2004.
- Mungiu-Pippidi, Alina, *Politica după comunism*, Editura Humanitas, București, 2002.

³⁰ Michael A. Landesmann, Dariusz K. Rosati (eds.), *Shaping the New Europe. Economic Policy Challenges of European Union Enlargement*, Palgrave Macmillan, Londra, 2004, p. 308.

³¹ Landesmann, *Shaping the New Europe*, pp. 308-310.

- Pridham, Geoffrey, *Designing Democracy. EU Enlargement and Regime Change in Post-Comunist Europe*, Palgrave Macmillan, Londra, 2005.
- Radaelli, Claudio M., „Whither Europeanization? Concept stretching and substantive change”, *European Integration online Papers (EIoP)*, vol. 4, nr. 8, 2000, disponibil la <http://eiop.or.at/eiop/pdf/2000-008.pdf>.
- Sadurski, Wojciech, Czarnota, Adam, Krygier, Martin (eds.), *Spreading Democracy and the Rule of Law? The Impact of Law, Democracy and Constitutionalism in Post-Comunist Legal Orders*, Springer, Dordrecht, 2006.
- Sandu, Dumitru (coord.), *Viața socială în România urbană*, Editura Polirom, Iași, 2006.
- Schuman, Robert, *Pentru Europa*, Monitorul Oficial, București, 2003.
- Stănuș, Cristina, „Eficacitatea votului, mândria de a fi cetățean european și prezența la vot la alegerile europene din 2009”, în Tomșa, Mircea, Gheorghită, Andrei, Tufiș, Claudiu D. (coord.), *Alegerile pentru Parlamentul European. România 2009*, Editura Polirom, Iași, 2010.
- ****Criteriile de la Copenhaga*, http://ec.europa.eu/enlargement/the-policy/conditions-for-enlargement/index_ro.htm.
- ****Identities and values in the acceding and candidate countries*, Eurobarometer 2003.5, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/cceb/2003/cceb_2003.5_identity.pdf
- ****Intercultural dialogue in Europe*, 2007, Flash EB Series #217, http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_217_sum_en.pdf.
- ****L'opinion publique dans l'Union Européenne*, Eurobarometer 62, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb62/eb62first_fr.pdf.